

De meeste jaren van de Tweede Wereldoorlog, de jaren van de Duitse bezetting, zat ik op de lagere school. De geschiedenisles was altijd *vaderlandse* geschiedenis, en dat wil zeggen dat het bijna altijd ging over de tachtigjarige oorlog. En altijd kwam de meester al gauw weer bij die belangrijke datum, 8 oktober 1573, overmorgen 450 jaar geleden, waarbij hij of zij vreugdevol kon uitroepen: In Alkmaar begon de Victorie.

Later heb ik bedacht dat het waarschijnlijk te maken had met de intense wens van de leerkracht dat al gauw gezegd zou kunnen worden: met de geallieerden begint de Victorie.

Victorie betekent afwerpen van het juk van de bezetter: vrijheid. Later in mijn leven ben ik gaan beseffen dat vrijheid absoluut niet betekent dat je lekker kunt doen wat je wilt. Vrijheid in een democratische rechtsstaat betekent dat je samen afspreekt wat je doet en wat je laat en dat vastlegt in de **wet**. Daarmee is de wet een schitterend symbool van vrijheid. Vrijheid in gebondenheid.

De Duitse bezetter hield zich absoluut niet aan de wet. Hij stuurde mensen naar munitiefabrieken, arresteerde naar willekeur mensen, schoot gegijzelden dood. Hij liet mensen in angst leven. Geen vrijheid is bedreiging. Ik heb jaren in angst geleefd dat mijn vader opgepakt zou worden. Dat overkwam mensen om ons heen. Dat is miljoenen Joden overkomen.

U hebt vast wel gehoord van de **four freedoms** van president Roosevelt. Hij formuleerde ze op 6 januari 1941. Dat was bijna een jaar voor Amerika direct bij de Tweede Wereldoorlog werd betrokken.

4 vrijheden voor de mensheid.

1. De eerste is **vrijheid van spreken en meningsuiting**-overal in de wereld;
2. de tweede is de vrijheid van elk persoon **om God te aanbidden** op zijn eigen manier- overal op de wereld;
3. de derde is de **vrijwaring van gebrek**- die vertaald binnen het kader van de wereld, economische verhoudingen betekent, die elk land een gezond leven in vreedstijd voor zijn inwoners verzekert-overal in de wereld;
4. de vierde is **vrijwaring van vrees**-die vertaald binnen het kader van de wereld, een wereldwijde reductie betekent van bewapening naar zo een punt en op zo grondige wijze, dat geen land in de gelegenheid zal zijn een daad van fysieke agressie te plegen tegen welke buur dan ook-overal in de wereld.

Dit is geen visie voor een ver millennium. Het is een duidelijke omschreven basis voor een wereld die bereikbaar is in onze eigentijd en generatie. Dit soort wereld is zeer in tegenstelling met de zogenaamde nieuwe orde van tirannie die dictators trachten te creëren.

Bereikbaar in onze eigen tijd en generatie; dat zei Roosevelt ruim 80 jaar geleden.

- Vrijheid van meningsuiting.
- Vrijheid van religie.
- Vrijheid van angst.
- Vrijheid van gebrek.
- **Vrijheid van meningsuiting**: geestelijke vrijheid.
- **Vrijheid van religie**: ook vrijheid van mening, maar breder: geen geestelijk racisme of racisme hoe dan ook.
- **Vrijheid van angst**: geen oorlog. Maar ook: geen overheid die de bevolking angst aanjaagt.
- **Vrijwaring van gebrek**: sociale rechtvaardigheid.
- **Vrijheid van meningsuiting**: niet worden gemuilkorfd, niet worden gedwongen te denken als de overheid. In wezen de basis van democratie.
- **Vrijheid van religie**: niet het slachtoffer zijn van permanente indoctrinatie, mogen geloven wat je wilt, niet worden achtergesteld als je in je opvattingen een minderheid bent.
- **Vrijwaring van angst**: geen oorlog. Maar ook: de basis van de rechtsstaat. Scheiding der machten. De basis van de grondwet. Bescherming van de burger tegenover een machtige overheid.

- **Vrijwaring van gebrek:** de overheid is er voor de zwakken, ook de sociaal zwakken.

De Four Freedoms van Roosevelt waren natuurlijk een reactie op het fascisme, op Hitler- Duitsland. In dat regime betekende een afwijkende mening veroordeling tot een concentratiekamp. Maar het is tachtig jaar later allemaal nog van toepassing.

Moet de mensheid worden afgeschreven, als een tijdelijk verschijnsel dat de planeet aarde enkele duizenden jaren heeft geteisterd door oorlog te voeren en in tijden van relatieve vrede de natuur te verwoesten? Een mislukking van evolutie processen, die aantonen dat meer hersens vooral schade oplevert?

Er zijn momenten geweest dat mijn gedachten die kant opgingen.

En toch.

In 1943 werd het Apeldoornse bos ontruimd, een Joods psychiatrische instelling. De patiënten werden naar vernietigingskampen gevoerd en omgebracht. Er waren 52 begeleiders, verpleegkundigen die vrijwillig met de patiënten mee gingen op hun vreselijke tocht, die hen naar vermogen bijstonden, terwijl ze hun eigen dood tegemoet gingen. Vrijwillig.

In een oorlog, in een tijd van onvrijheid kunnen mensen ook boven zichzelf uitstijgen.

Wie kan Mensen begrijpen?

We hebben taal, we hebben bewustzijn. We kunnen onbeschrijfelijk mooie muziek maken, visuele kunst scheppen, beschouwingen opschrijven die anderen tot steun zijn. We kunnen kathedralen bouwen met ongelooflijk mooie glas in loodramen, of kathedralen van gedachten. We kunnen doordringen in de geheimen van de natuur, we beschikken over een rijkdom aan wetenschap en kunst die ongelooflijk is. Daarmee kan de mens ook het beste zijn wat de schepping of de darwinistische ontwikkelingen, hoe je het ook wilt zien, heeft voortgebracht. Wat een mogelijkheden, wat een potentie.

De afwezigheid van één of meer van de 4 vrijheden van Roosevelt leidt al gauw tot oorlog. Oorlog vernietigt vrijheden.

Welke inhoud geven we het begrip vrijheid? Vrijheid is een van de meest misbruikte woorden in ons vocabulaire. Zoals gezegd, het heeft weinig te maken met kunnen doen wat je wilt. Iedere vrijheid die gaat ten koste van die van anderen verdient die naam niet. Echte vrijheid bestaat alleen in verbondenheid.

Montesquieu zei: "Je bent vrij als je kunt doen wat je moet doen". Je bent vrij als je je geweten kunt volgen. Als je niet kunt worden gedwongen immorele zijpaden in te slaan. Als je niet wordt gehersenspoeld. Als je je mening mag uitspreken. Als je niet wordt gedwongen de waarheid te verhullen. Als je kunt doen wat je moet doen.

De Joden hebben een feestdag Simchat thora, de vreugde van de wet. Onze wet. Onze keus om onze vrijheid te beheersen en in goede banen te leiden. De Amerikanen doen dat soms goed, vind ik. Ze schrijven niet op een bordje: verboden het grasveld te betreden. Ze schrijven: ga niet op het grasveld: It's the law. Het is de wet, uw wet, onze wet, dat hebben we samen besloten.

Vandaag wordt in de Sint Laurenskerk een groot nieuw kunstwerk onthuld met de naam 'Het Licht van de Vrijheid'.

Glas is een prachtig symbool van vrijheid. Het geeft uitzicht, het geeft visie. Het houdt kou en regen buiten en geeft toch de mogelijkheid om waar te nemen wat er buiten gebeurt. En het laat licht binnen. Is dat niet ook wat vrijheid doet, geconsolideerd in de Wet? Als het goed is, houdt de wet misdaad op afstand, geeft ruimte om dingen te ondernemen, scheidt orde.

Maar glas is breekbaar, zoals ook vrijheid kwetsbaar is. Glas moet vast gehouden worden, vaak breekt het, versplintert het. Het moet stevig worden vastgehouden: glas in lood.

De glasschilderkunst maakt het nog unieker. Het gebrandschilderde glas laat kleuren zien die het daglicht wel bezit maar meestal alleen toont in een regenboog. Het kunstwerk dat we gaan zien, een glas-in-loodraam van 23 meter hoog is van een grote schoonheid en moet wel een lichtval hebben die het mysterie van religies symboliseert die we in kerken en kathedralen vinden.

In Alkmaar begon de Victorie. In Alkmaar herwonnen de Nederlanders hun vrijheid in gebondenheid: glas in lood.

Later In de geschiedenis is het woord vrijheid ook vaak sterk verbonden met twee andere begrippen: gelijkheid en broederschap. Sinds mijn lagere schooltijd zijn vrijheid en gelijkheid enorm toegenomen. Maar nu lijkt de groei al lang te stagneren. Waarschijnlijk omdat de broederschap niet meegroeit. We leven in een 'ik'-samenleving. Maar is een samenleving die steeds meer individualiseert, waarin mensen elkaar steeds minder vertrouwen, nog een *samenleving*? Meer en meer blijkt dat vrijheid niet kan bestaan zonder broederschap. De problemen van onze dag hebben vrijwel allemaal te maken met een gebrek aan broederschap, aan solidariteit. Het klimaatprobleem dat niet kan worden opgelost omdat we niet solidair zijn met de landen die zuchten onder de klimaatproblemen die wij hebben veroorzaakt. Ook het vluchtelingenprobleem is een evident voorbeeld van een mondiaal probleem dat zonder solidariteit geen oplossing kent.

Deze bijeenkomst staat in het teken van vrijheid, maar ook van verdraagzaamheid, verbondenheid en verscheidenheid. En het lijkt mij dat verdraagzaamheid, verbondenheid en verscheidenheid de eigenschappen zijn die samen zeggen wat broederschap is. Onze broeder is met ons verbonden, maar hij is een beetje anders en dat verdragen we, dat vinden we zelfs mooi en interessant. Hij inspireert ons, hij gaat een eigen weg, maar hij blijft wel bij ons horen en in geval van nood zijn we er voor hem, blijven we met hem verbonden.

In Alkmaar begon de victorie, op 8 oktober 1573. De basis werd gelegd voor een democratische rechtsstaat, waarin iedereen vrij is in verbondenheid, waarin ook de overheid zich aan de wet moet houden, waarin de scheiding der machten wordt gehandhaafd en gerespecteerd. Wat een belangrijke punt des tijds.

Jan Terlouw

RAAAM

EEN NIEUW MEESTERWERK
VOOR ALKMAAR